

Драјана Б. ЛАЗИЋ*

Зоранчо В. ВАСИЛКОВ**

Универзитет “МБ”, Пословни и правни факултет, Београд

ОД ТЕРМИНОЛОШКЕ ДИЛЕМЕ ДО СУДСКЕ ПРАКСЕ У ВЕЗИ СА НАЗИВОМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ТРГОВИНА ЉУДИМА

Апстракт: Предмет рада је трговина физичким лицима односно људима. Не-хумано и деградирајуће поступање, суровост и искоришћавање тешког положаја појединца чини ово понашање и кривично дело изазвано таквим понашањем, апсолутно неприхватљивом друштвеном појавом, јер у суштини поништава достигнути ниво поштовања људских права, пре свега људско достојанство и физички интегритет сваке жртве. Основни циљ рада јесте да се докаже да је трговина физичким лицима – људима, али и посебно осетљивом категоријом – децом присутна у нашем друштву и да жртве ове појаве могу бити сви грађани и њихови чланови породица. Ангажованост међународне заједнице и напори које државе улажу за сузбијање ове појаве остају на нивоу апела да су реперкусије ове појаве негативне на живот и опстанак људи као самосталних и слободних људи. У првом делу рада направљена је терминолошка разлика између појма физичко лице и свих осталих појмова који се користе као његови синоними. Следећи део рада посвећен је дефинисању трговине људима у међународном и националном праву и анализи упоредноправне регулативе у овој области. Истраживање фреквенције трговине људима и трговине малолетним лицима ради усвојења на територији Републике Србије у једанаестогодишњем периоду обухватио је последњи део рада и кроз истраживање судске праксе указује на тренутно стање ове појаве у Републици Србији.

Кључне речи: физичка лица, трговина људима, облици трговине људима, људска права, трговина малолетним лицима ради усвојења.

1. ТЕРМИНОЛОШКО РАЗЛИКОВАЊЕ ПОЈМОВА „ФИЗИЧКА ЛИЦА“ И „ЉУДИ“

Појам физичког лица у правној литератури има своје прецизно одређење. Поред овог појма дефинисани су и сви пропратни атрибути физичког лица. Из тог разлога, а за потребе разумевања рада, аутори су желели указати

* доцент, dragana1908@yahoo.com

** доцент, vasilkovzoranco@yahoo.com

на нелогичност коришћења појма „Људи“ уместо појма „физичко лице“ у сврху дефинисања предметног кривичног дела. Наиме, у дефинисању кривичног дела које се у раду прати, употребљен је израз „Људи“. То није новина која се користи у праву Републике Србије, него је преузета из међународних аката који регулишу ову област. И поред тога што смо свесни да се у међународном праву користи појам „трговина људима“ аутори желе показати да термин „Људи“ представља хуманизацију правних норми које се могу једнако односити и на „трговину физичким лицима“.

„Човек као биће, као појединац је оно једино биће које по својој онтолошкој природи захтева да буде правно одређено управо, јер је човек тј. самосвесно биће, способно да се понаша по нормама. Он је способен да својом свешћу одређује своје понашање, па тиме и да одговара за понашање које је противно друштвеним нормама, па и праву, јер управо он, својом слободном одлуком, одређује понашање. Савремено право зато и одређује једино човека као субјекта права, тј. као биће које има да се понаша по правним нормама“ (Лукић 2012: 454).

Данашња начела да сви људи имају једнака права на правну заштиту и учешће у правном саобраћају резултат је развоја друштва и то у последња два до три века. Својство човека као могућег имаоца права и обавеза није било претпостављено у примитивним правима. Римска правна мисао није познавала појмове правне и пословне способности физичких лица, али им се и те како приближила, јер је створила услове да ови институти заживе (Милошевић 2012: 128).

„Човек (*homo*) настаје рођењем. Тај моменат везује се за одвајање детета од мајке. По прихваћеном мишљењу Сабинијанске правне школе човек је рођен ако дете има животне функције, дисање, плач и слично. Незахтева се и способност за живот, мада не сматра се да је рођен човек ако је на свет дошло биће с великим физичким деформацијама (*монсирум*)“ (Маленица 1999: 141).

„Физичко лице је човек као правни субјекат тј. ималац правне способности. У савременим законодавствима сва људска бића су правни субјекти и сва имају исти обим и квалитет правне способности, без озбира на пол, узраст, душевно стање, телесно здравље, националну, расну или верску припадност“ (Станковић - Водинелић 2007: 52).

Људско биће односно човек коме правни поредак признаје својство субјекта права назива се физичко лице. Његов правни субјективитет налази свој основ у чињеници да је човек живо биће које располаже вољом и свешћу, услед чега је у могућности да буде носилац права и обавеза у правним односима, да их ствара, мења и прекида и да одговара за своје изјаве воље и радње (Кутлешић, 2008: 133).

Физичко лице је човек. Он је субјект права због тога што је носилац одређених права и обавеза. Не постоји човек који није носилац бар једног

права или бар једне обавезе. Разликујемо две врсте физичких лица и то физичка лица која су способна самостално да управљају својим поступцима, односно да самостално успостављају, мењају и раскидају међусобне правне односе и физичка лица која нису способна самостално да управљају својим поступцима, односно нису способна да самостално успостављају, мењају и раскидају међусобна права и обавезе. У прву категорију убрајамо ментално здрава и пунолетна лица, а у другу ментално оболела лица и малолетна лица (Кулић 2005: 191).

У римском праву Гај говори о правима и правилима која се односе на лица употребљавајући реч „*њерсона*“ (*ius quod ad personas pertinet- њправо које се односи на личностњи*). Занимљиво је и порекло ове речи. Најпре је означавала маску коју су глумци носили у позоришту да би им глас „*доље звучао* – *per sonare*“. Касније се са маске пренео на личност коју глумац игра и на крају почиње значити личност уопште, правни субјекат у државама, односно грађанин. Према овом схватању постоје две врсте персона – личности у праву – физичка и правна (Станојевић 1999: 116).

Појам њуди се у литератури често изједначава и са појмом становништва. Становништво (*enī. populatio*) сваке државе чине њени држављани односно лица која су за њу везана неком правном везом из које обавезно проистичу и нека права, али и неке обавезе. Поред наведеног, појам „*њуди*“ у пракси и литератури изједначава се са појмом „*човек*“, али због родне равноправности није оправдано користити ни овај појам, јер подаци светских организација који се баве овим проблемом, стално апелују да се најчешће жртве трговине њудима управо жене и деца. Такође треба напоменути и схватање да је човек биолошка јединка са физичким лицем које као правни појам претпоставља двојакост: човека као биолошку јединку и правну способност коју она поседује на основу признања од стране неког правног поретка.

Трговина њудима (*enī. Trafficking in human beings*) као облик криминалног, округног, деловања против интегритета њудског бића и његове безбедност има дугу историју. Ту спадају врло различити видови праксе или праоблици трговине лицима различитих узраста, у разним временима и на разним просторима која се истражује применом хипотетичко-дедуктивне методе. Поједини елементи кривичних дела који су се појављивали кроз историју и имају сличности са данашњом трговином њудима односно нехуманим поступањем и искоришћавањем неповољног положаја појединца могу се препознати у трговини робљем, продајом невеста, откупом талаца, поступања са ратним заробљеницима, и слично. Било који од ових видова понашања у данашње време сматрају се недопустивим, а у већини правних система су и кривично санкционисани.

Кроз историју су забележени бројни примери и облици трговине њудима који су се најчешће извршавали уз помоћ или уз суздржаност

и неометање од стране државе. На пример, Немачка је 1944. године предложила јеврејској заједници да сачува живот преосталим Јеврејима заточеницима у концентрационим логорима и мења их за нека материјална добра као што су аутомобили, чај, кафа и друго. Касније је од тога одустала, па је за сваког пуштеног тражила 1.000 америчких долара откупа. Напослетку, на основу споразума склопљеног у Швајцарској (21.07.1944.) са представницима светске организације за помоћ Јеврејима, Немачка је у пролеће 1945. године када је крај рата већ био на видику, пустила из логора смрти 1.685 људи и за то добила 1.685.000 долара (Кривокапић 2010: 1079).

2. ИНКРИМИНАЦИЈА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

И поред постојања разних облика трговине људским бићима кроз историју човечанства, данашњи облик кривичног дела трговине људима се појављује након Другог светског рата у време свеопштег глобалног прихватања, признавања и институционализације људских права у међународном праву. Социјално-културолошки аспекти трговине људима у 20. веку су повезани и са геополитичком прерасподелом моћи у међународним односима и биполарном поделом света на западну или либерално капиталистичку, демократску, економски просперитетну и источну или комунистичку, тоталитарну, економски сиромашну хемисферу. Исконска потреба људских бића за трагањем за бољим животним условима и егзистенцијом, нарочито миграције из сиромашног и неразвијеног дела света у економски развијене државе запада 60. и 70. година прошлог века, доприносе појави трговине људима - онакву какву је данас познајемо. Напредовање организованог криминала као међународни проблем неслућених размера и различити облици експлоатације људских бића, искориштавање и довођење у положај сличном ропском у циљу остваривања лукративних циљева и стварање профита организованим вршењем кривичних дела захтевали су заједнички одговор међународне заједнице на усвајање легислативног оквира за спречавање ове дубоко нехумане и антицивилизацијске појаве.

Трговина људима као кривично дело је један од најтежих облика кршења основних људских права и кривично дело велике друштвене опасности са несагледивим последицама по појединце, друштво и целокупну људску заједницу. Искориштавање неповољног положаја људи, сиромаштва и људске потребе појединаца за бољим животом, изражено свирепим и суровим поступањем, угрожавањем физичког и психичког интегритета, гажењем људског достојанства жртава, условили су међународну инкриминацију трговине људима као сложено кривично дело прописано и усвојено у оквиру

Конвенције УН за борбу против организованог криминала односно посебног Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима нарочито женама и децом.

Протокол дефинише трговину људским бићима као „врбовање, превожење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа” (Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима нарочито женама и децом који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала 2001: члан 3). Протокол обавезује државе чланице Уједињених Нација да својим кривичним законима инкриминишу трговину људима, предвиде одредбе које се односе на помоћ и заштиту жртава трговине људима, као и да међусобно сарађују на спречавању и борби против трговине људима.

Обавеза сарадње држава у борби против трговине људима је утицала на измену законодавства ЕУ у борби против трговине људима. Наиме одмах након потписивања Конвенције УН против транснационалног организованог криминала и додатних протокола, Европска Унија је 2002. усвојила Оквирну одлуку о спречавању трговине људима да би након ступања на снагу Лисабонског уговора била усвојена Директива ЕУ о спречавању и сузбијању трговине људима и заштити жртава (Official Journal L 101, 2011). Директива обавезује државе чланице да ускладе национално законодавство у односу на конститутивне елементе кривичног дела трговине људима, одреде и примењују ефикасне кривичне санкције за починиоце кривичног дела, као и да обезбеде заштиту жртвама и рањивим категоријама, пре свега женама и деци.

У основи кривичног дела трговине људима је принудно искоришћавање жртава и то пре свега: сексуално искоришћавање, изабљивање (експлоатација) радне снаге, принудно закључивање бракова, принудно просјачење и принудно вршење кривичних дела. Све су евидентнији нови облици трговине људима који се огледају у трговини децом, кријумчарења трудница у циљу продаје новорођенчади, трговина органима или људским ткивима и подстицање дечијих бракова. Жртве трговаца људима све чешће су деца из Источне Европе и ромских заједница, као и лица са потешкоћама у развоју и телесним инвалидитетом (European Commission, COM/2018, 777 final: 5).

Истраживање о узроцима и последицима кривичног дела трговине људима у ЕУ у периоду од 2014. до 2018. године, говоре о константном порасту броја случајева трговине људима у оквиру кога би требало узети у обзир и мигрантску кризу која је у то време указала на способност трансформације *modus operandi* организованих криминалних група у искоришћавању и максимизирању профита од трговине људима. Ради се о случајевима експлоатације рањивих група приликом тражења азила, њихову трговину и пребацивање из трећих земаља у земље ЕУ. Тражиоци азила се обично смештају у избегличке центре где подносе захтев за азил, а затим нестају и пребацују се у државе чланице ЕУ од стране организованих криминалних група који се баве трговином људима. Тако, трговци људима обезбеђују жртве са лажним документима како би им сакрили порекло и омогућили улазак у ЕУ, пре свега набављањем лажних путних исправа и виза. Веома често су жртве експлоатисане током боравка у избегличким центрима, а деца (претежно женског пола) наговарају се да се представљају као пунолетне како би биле експлоатисане (European Parliament Study, 2019: 7-8). Европол је у посебном извештају о трговини људима унутар ЕУ представио да је током 2014. године регистровано више од 4.127 осумњичених извршилаца кривичног дела трговине људима док је број жртава био 4.185 (Европол, 2016: 9).

На основу прикупљених података из већине држава чланица, слика стања трговине људима за период 2015.-2016. године указује да је у Европској унији:

- регистровано 20.532 жртва трговине људима;
- спроведено 5.979 кривичних поступака и донесено 2.927 осуђујућих пресуда за трговину људима;
- 7.503 лица је имало службени контакт с полицијом или кривичноправним органима, тј. били су осумњичени или лишени слободе за кривично дело повезано са трговином људима;
- више од половине (56%) случајева трговине људима имало је за сврху сексуално искориштавање које је и даље најраспрострањенији облик трговине људима;
- око четвртина (26%) предмета трговине људима имало за сврху израбљивање радне снаге, док се остатак (18%) односи на остале облике (нпр. присилно просјачење, уклањање органа). Већина (61%) регистрованих жртава трговине људима ради израбљивања радне снаге регистрована је у Великој Британији и ови подаци значајно мењају проценат трговине људима ради израбљивања на нивоу ЕУ. Без података у Великој Британији проценти на нивоу ЕУ износе: 65% сексуално искориштавање, 15% израбљивање радне снаге и 20% остали облици искориштавања;

- више од две трећине (68%) регистрованих жртава су жене или девојчице (а без Велике Британије чак 77%);
- готово четвртина (23%) регистрованих жртава су деца;
- 44% регистрованих жртава било је грађана ЕУ (Ibid. COM/2018, 777 final: 2-3).

Шири оквир за спречавање и инкриминацију трговине људима у европским државама успостављен је у оквиру Савета Европе. Први кораци у успостављању регионалног законодавства започети су усвајањем Препоруке бр. R (91)11 о сексуалној експлоатацији, порнографији и проституцији, као и трговини децом и адолесцентима, од стране Комитета министара Савета Европе 1991. године. Након тога су уследила два правна инструмента Савета Европе која се посебно баве трговином људским бићима зарад сексуалне експлоатације, чије су жртве углавном жене и деца и то: 1) Препорука бр. R (2000)11 Комитета министара државама чланицама о сузбијању трговине људским бићима зарад сексуалне експлоатације; 2) Препорука REС (2001)16 Комитета министара државама чланицама о заштити деце од сексуалне експлоатације.

Напори у спречавању кривичних дела повезаним са нехуманим третманом жена и деце су коначно заокружени усвајањем Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима у Варшави 16. маја 2005. године, која је ступила на снагу 2008. године. Република Србија је ову конвенцију увела у национално законодавство усвајањем Закона о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима 2009. године. Конвенција предвиђа формирање Групе експерата за сузбијање трговине људима (GRETA) као контролно тело одговорно за праћење спровођења Конвенције, које је до данас спровело евалуацију већине држава страна уговорница. У Извештају о спровођењу Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима за Србију из 2018. године представљено је стање примене Конвенције у Републици Србији, а крајем 2020 су издате посебне смернице за спречавање трговине људима у сврху радне експлоатације за све државе потписнице Конвенције.

3. ПОКАЗАТЕЉИ НАПРЕТКА ПРИМЕНЕ МЕРА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Према извештају Министарства спољних послова Сједињених Америчких Држава (*State Department*) од 25. јуна 2020. године Влада Републике Србије није испунила ни минимум стандарда за сузбијање трговине људима, иако је чинила значајне напоре у односу на претходне посматране године.

Ангажовање државе пре свега огледа се у повећаном кривичном гоњену и стварању Прихватилишта за хитан смештај жртава, али са закашњењем од пет година. Ипак, значајан помак учињен је усвајањем Стандардних оперативних процедура за идентификацију, упућивање и подршку жртвама трговине људима и доношењем Националног плана за 2020, годину, као и одвајањем новчаних средстава у буџету Републике Србије за реализацију Националног плана.

У Републици Србији постоји неколико органа специјализованих за борбу против ове појаве. Управа криминалистичке полиције у својој организационој структури има посебну јединицу за борбу против трговине људима. Влада Републике Србије оформила је при Министарству унутрашњих послова специјализоване јединице у којима су именована најмање два извршиоца задужена за истрагу трговине људима у 27 регионалних полицијских управа. И на билатералном нивоу Република Србија чини напоре ка постизању проактивне истраге трговином људима, па је тако крајем 2019. године потписан Споразум о сарадњи поводом сузбијања трговине људима са Северном Македонијом. Без обзира на напоре које Србија чини на спречавању трговине са људима, посебно делом и малолетним лицима, истраживање је показало да у појединачним, конкретним ситуацијама има случајева да државни органи и запослени у њима који су задужени управо за сузбијање трговине људима буду у центру ланца трговине људима (Мијатовић – Пејановић: 2018). Резултати истраживања у овом раду су показали да је у 2018. години један припадник министарства унутрашњих послова био умешан у случај трговине људима, а исход суђења још није познат због вођења судског процеса ван разумног рока. Резултати истраживања у овом раду су такође показали да су и у ранијем периоду откривена два припадника министарства унутрашњих послова који су били умешана у трговину децом, али су се након три месеца, проведена ван службе, вратили на посао због недостатка доказа.

Организовање центара за социјални рад на локалном нивоу улива наду да се држава поичела озбиљно да бави трговином људима и децом, али љи на овом пољу још увек постоје озбиљни пропусти од стране државних органа, укључујучи и рад органа за примену закона и рад центара за социјални рад. Центри за социјални рад имају две организационе јединице посвећене овом проблему. Једна Служба за координацију заштите и друга Прихватилиште. Међутим резултати неких истраживања су показали да центрима за социјални рад недостаје стручно и квалификовано особље да благовремено препозна случајеве трговине људима или децом и да ефикасно реагује на сваки случај трговине људима, посебно децом и малолетним лицима. Поред тога, њима недостају и ресурси да оду тамо где се сумња да се налазе жртве и утврде да ли постоје било какве индиције о чињењу предметних кривичних дела.

У извештају *State department-a* такође је забележено да Центар врло често не додели статус жртве некој потенцијалној жртви, за коју се казније, протоком одређеног времена утврди да ипак јесте била жртва трговине људима. Недостатак процедура за поступање у случају да су предмет трговине деца, такође је велики проблем у борби против предметног кривичног дела. Подаци који се прикупљају о деци, потенцијалним или стварним жртвама трговине, прикупљају се најчешће на основу упитника чија питања деца често и не разумеју. Током 2019. године Република Србија издвојила је три милиона динара односно око 30.000 долара за рад Центара, а о начину трошења новца нема прецизних података, што доводи у питање целокупну транспарентност рада овог значајног државног органа.

Заједничким деловањем, у току 2019. године, Влада и невладине организације пружили су правну, медицинску, финансијску и психосоцијалну помоћ жртвама трговине људима за 121 потенцијалну жртву и 184 потврђене жртве. Почетком 2019. године отворено је и Прихватилиште које је имало капацитет за шест жртава, а у току године смештено је укупно девет жртава. Због недостатка смеђтајних капацитета, јавиле су се велике тешкоће са смештајем жртава трговине људима, посебно децом и малолетним лицима. Поред тога, јавиле су се и уобичајене тешкоће као што су недостатак стручног особља и недостатак новчаних средстава неопходних за обезбеђивање хране, недостатак хигијенских услова и слично. Значајан проблем јавио се и због недостатка смештајних капацитета за жртве трговине људима мушког пола, које су се због тога размештеле са особама женског пола, што свакако није решење. То захтева да Влада планира и одвоји значајнија средства из буџета за изградњу адекватних смештајних капацитета за жртве трговине људима и малолетним лицима обадва пола у наредним годинама.

Поред горе наведених проблема, дешавали су се и појединачни, изоловани случајеви да надлежни државни органи кажњавају жртве трговине људима и то због вршења незаконитих радњи на које су биле приморане од стране трговаца људима. У 2019. години догодила су се таква четири случаја, где су власти казниле идентификоване и потврђене жртве трговином људима. Ово није добар пример за она лица или децу који се одлуче и одваже да пријаве експлоаторе. У оваквим случајевима нема правне сигурности, која је један од главних постулата правне државе.

На пољу превенције трговине људима Република Србија је постигла значајне резултате, али још увек су присутне и значајне слабости у овој области. Национална стратегија за борбу против трговине људима (2017-2022) са усвајеним националним Акционим планом за период 2019-2020 спроводи се релативно добро. Законодавни оквир у области борбе

против трговине људима и малолетним лицима употпуњен је и финансијском подршком у износу од 7,9 милиона динара (75.120 долара) намењених спровођењу Акционог плана. Ипак, неопходно је нагласити да је за овај цео период Савет за борбу против трговине људима одржао свега један састанак током 2017. и 2018. године, а Специјална радна група за спровођење и праћење Стратегије имала је свега четири састанка у претходном периоду важења Стратегије и Националног плана за борбу против трговине људима.

Жене које су жртве трговине људима најчешће су сексуално експлоатисане у Србији, Аустрији, Немачкој, Италији и Турској. Мушкарци који су жртве трговином људима најчешће се користе за принудни рад (на грађевини) и то у Уједињеним Арапским Емиратима, Аустрији, Белгији, Француској, Немачкој, Италији, Црној Гори, Русији, Луксембургу и Швајцарској. Деца, жртве трговине, најчешће се користе за сексуалне услуге, присилно просјачење или вршење ситнијих кривичних дела. Стране жртве које су идентификоване у Републици Србији имале су држављанство Албаније, Камеруна, Данске, Малија, Нигерије и Пакистана.

Колико је важна сарадња владиних и невладиних организација по питању трговине људима говори нам чињеница да се сузбијањем трговине људима бави неколико невладиних организација међу којима предњачи невадина организација „АСТРА“ којој је Влада РС поверила СОС телефон за помоћ жртвама трговине људима и тако показала пуну спремност за сарадњу са свим организацијама, било ког типа, које желе помоћи у сузбијању или искорењивању ове нимало безазлене појаве. Од свог оснивања (2002. године) до краја 2019. године примили су укупно 40.499 позива, а при томе је идентификовано 510 жртва трговине људима. У 2019, последњој години посматраног периода путем ове организације идентификовано је чак шест жртва трговине људима, од којих је пет из Републике Србије и једна из Индије.

4. ТРГОВИНА ЉУДИМА У НАЦИОНАЛНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Имајући у виду обавезе држава потписница Конвенције УН за борбу против организованог криминала односно посебног Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима нарочито женама и децом, као и усклађивање домаћег законодавства са правним тековинама ЕУ у поступку прикључења Републике Србије Европској унији, извршена је нивелација националног кривичног законодавства за област трговине људима. У овом делу рада акценат ће се ставити на Кривични законик РС

и његов однос према овом кривичном делу из разлога што су сви остали акти који регулишу ову област ниже правне снаге и приликом усвајања у потпуности су морали бити усклађени са овим актом, те представљају само његову даљу разраду и конкретизацију.

Кривично дело трговине људима дефинисано је чланом 388. Кривичног законика Републике Србије где је прописано да ово кривично дело чини свако „ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима“. Уколико неко лице учини наведени облик понашања позитивноправни прописи Републике Србије налажу да се казни казном затвора од 3 до 12 година (Кривични законик, 2019).

Ако је радња извршења кривичног дела предузета према лицу које није пунолетно, па чак и ако приликом предузимања радње кривичног дела није употребљен ниједан вид силе или претње, учинилац кривичног дела мора се казнити и то са најмање 5 година затвора. Тежа санкција (од 5 до 15 година затвора) прописана је уколико наступе теже телесне повреде пасивног субјекта, а ако је тај субјекат малолетно лице, онда се починилац кривичног дела има казнити са најмање 5 година затвора. Иста ова санкција у последњем ставу предметног члана прописана је и уколико се кривично дело трговине људима врши од стране групе или из занимања и заната.

У случају наступања најтеже последице тј. смрти једног или више лица или вршења кривичног дела трговине људима од стране организоване криминалне групе, члан 388. прописује да се извршилац овог кривичног дела казни казном затвора од најмање 10 година.

Искориштавање неповољног положаја жртве трговине људима експлоатацијом наведеном у основном облику овог кривичног дела треба и мора се казнити, те је законодавац предвидео да се лица са оваквим понашањем казне казном затвора од 6 месеци до 5 година. У случају оваквог понашања према малолетном лицу, казна је строжија и износи од 1 до 8 година.

Код овог кривичног дела најважније је да законодавац прописује да постојање пристанка лица на било који вид експлоатације и успостављање ропског положаја или неког положаја сличног њему не може довести до ослобађања кривичне одговорности.

Основни облик кривичног дела трговине људима у КЗ РС протеком времена није се мењао, сем у делу везаном за предвиђену санкцију. Садашње, тренутно важеће законско решење прописује казну затвора од три до дванаест година затвора, док је претходним законом било прописано, од две до десет година. У случају да је пасивни субјект кривичног дела малолетно лице запрећена казна била је казна затвора од најмање 3 године, док је сада најмање 5 година. Пооштравање казнене политике примећује се и у случају када је прописно извршење овог кривичног дела од стране организоване криминалне групе. У претходном Кривичном закону РС за овакве радње била је одређена казна затвора од најмање 5 година, а сада је запрећена казна душло строжија.

Ово кривично дело неће постојати уколико се само врши превоз неког лица, али ако се превоз лица врши уз силу, претњу, довођење у заблуду или на неки други начин лице излаже неком облику принуде постојаће кривично дело. Међутим, треба напоменути да је за постојање кривичног дела трговине људима неопходна и нека усмереност, тј. циљана делатност у вези са пасивним субјектом. Све ове радње неопходно је да су усмерене на експлоатацију рада, принудног рада, вршење кривичних дела, проституисање или неки други вид сексуалне експлоатације пасивног субјекта, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављање робовског положаја, ради коришћења у оружаном сукобима и слично (Стојановић 2009: 819).

Чланом 389. КЗ РС регулисана је трговина малолетним лицима ради усвојења односно трговина децом ради усвојења како је то ранијим законским решењем било дефинисано. Аутори овог рада су става да је нови назив овог кривичног дела адекватнији и прецизнији, јер је употреба појмова „деца“, „човек“ доста уопштенија и непрецизнија у односу на појмове „физичко лице“, „малолетно лице“, „пунолетно лице“ (Благојевић Даниловић – Танчић 2018: 93-115). Наведене категорије лица у нашем законодавству доста су прецизно одређене и приликом дефинисања кривичних дела треба применити начело законитости и његов сегмент „*lex stricta*“ те бити прецизан и одредив. Појам „дете“ у позитивноправним прописима Републике Србије је јасно одређен и зна се да се ради о лицу до навршених 14 година живота, али је појам „малолетник“ у одређењу овог кривичног дела прихватљивији, јер је екстензивнији, па је заштитни објекат овог кривичног дела шире одређен.

КЗ прописује да се свако „ко одузме лице које није навршило шеснаест година ради његовог усвојења противно важећим прописима или ко усвоји такво лице или посредује у таквом усвојењу или ко у том циљу купи, прода или преда друго лице које није навршило шеснаест година или га превози, обезбеђује му смештај или га прикрива треба казнити казном затвора од 1 до 5 година“.

Уколико се овакво понашање врши од стране групе или у виду занимања и заната таква лица треба да се казна казном затвора од најмање 3 године, а уколико је реч од организованој криминалној групи сачињеној за вршење оваквих кривичних дела њих треба казнити са најмање 5 година затвора према тренутно важећем Кривичном закону.

Промена у односу на претходно законско решење јесте подизање старосне границе за пасивни субјекат, па се та старосна граница са 14 година живота, померила на 16 година живота. Сматрамо да је ново законско решење прихватљивије, јер пружа заштиту већем броју лица. Померање старосне границе у складу је и са променом назива кривичног дела.

5. ИСТРАЖИВАЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА НА ТЕРИТОРИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Истраживање трговине људима (физичким лицима) у Републици Србији у једанаестогодишњем периоду (2009-2019) открива важне кривичноправне аспекте вођења поступака и доношење пресуда за ово кривично дело на националном нивоу. За потребе анализе у овом раду коришћени су званични подаци Републичког завода за статистику (годишњи Билтени РЗС, 2010-2020) који су систематизовани, класификовани и приказани у виду табеле и графика због лакшег разумевања, али и јаснијег уочавања тенденција и трендова који владају у овој области. Подаци представљени у раду односе се на пунолетна лица, држављане Републике Србије против којих је поднета кривична пријава од стране надлежних органа за кривично дело трговине људима (пријављена и осумњичена лица), затим, пунолетна лица против којих је потврђена оптужница (оптужена лица), као и пунолетна лица осуђена за кривично дело трговине људима.

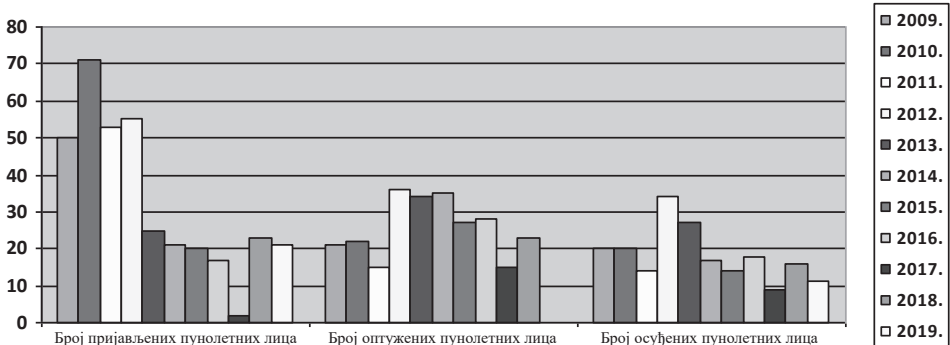
Табела 1: Кривично дело трговине људима на територији Републике Србије у периоду од 2009. до 2019. године

Година	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	Σ
Број пријављених пунолетних лица	50	71	53	55	25	21	20	17	2	23	21	358
Број оптужених пунолетних лица	21	22	15	36	34	35	27	28	15	23	0	256
Број осуђених пунолетних лица	20	20	14	34	27	17	14	18	9	16	11	200
Σ	91	113	82	125	86	73	61	63	26	62	32	814

Извор: Дело аутора

Укупан број пријављених (осумњичених) лица за извршење кривичног дела трговине људима за посматрани једанаестогодишњи период јесте 358, што значи да је у просеку на годишњем нивоу за ово кривично дело пријављивано око 33 лица. Укупан број оптужених лица за исти анализирани период је 256, што у просеку на годишњем нивоу значи да је оптужница потврђивана за око 26 пунолетних лица. На самом крају судског процеса у посматраном периоду 200 пунолетних лица проглашено је кривим за кривично дело трговине људима, што на годишњем нивоу, у просеку износи око 18 правоснажном пресудом осуђених лица. Из наведених егзактних чињеница уочава се да губитак злочина (одбацивање оптужнице) код овог кривичног дела није велики, те да је 56% од пријављених пунолетних лица на крају судског процеса и осуђено правоснажном пресудом надлежних судова. Овај податак иде у прилогу унапређењу судске праксе и ефикасности полиције, тужилаштва и судова, јер показује да већина учинилаца кривичног дела трговине људима сноси последице свог поступања, док истовремено и упозорава да је ово кривично дело у значајном броју присутно у нашој свакодневици и да треба појачати мере безбедности у нашем друштву.

Графикон 1: Кривично дело трговине људима на територији Републике Србије у периоду од 2009. до 2019. године

Извор: Дело аутора

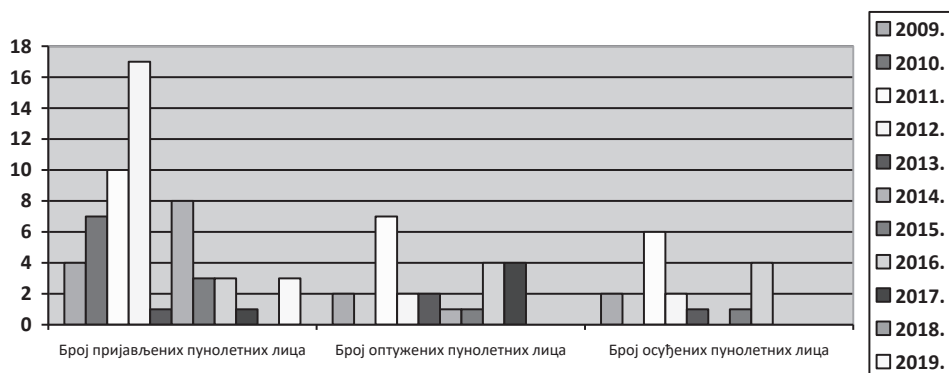
Из графикона 1 се уочава да је у прве три године посматраног периода долазило до великог губитка злочина код кривичног дела трговине људима (великог броја одбацивања оптужних аката) што није случај у наредних осам година. Већи број оптужених лица од броја пријављених лица јавља се 2013., 2014., 2015., 2016. и 2017. године, што указује на застој између прве две фазе кривичног поступка, односно на застој у фази истраге и фази оптужења. Та чињеница нам директно указује на неефикасност у спровођењу доказних радњи и доказивања у случајевима кривичних дела трговине људима.

Табела 2: Трговина децом ради усвојења (трговина малолетним лицима ради усвојења) на територији Републике Србије у периоду од 2009. до 2019. године

Година	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	Σ
Број пријављених пунолетних лица	4	7	10	17	1	8	3	3	1	0	3	57
Број оптужених пунолетних лица	2	0	7	2	2	1	1	4	4	0	0	23
Број осуђених пунолетних лица	2	0	6	2	1	0	1	4	0	0	0	16
Σ	8	7	23	21	4	9	5	11	5	0	3	96

Извор: Дело аутора

Графикон 2: Трговина децом ради усвојења – трговина малолетним лицима ради усвојења на територији Републике Србије у периоду од 2009. до 2019. године

Извор: Дело аутора

Кривично дело трговина малолетним лицима ради усвојења регулише се посебним чланом КЗ РС у односу на кривично дело трговине људима, па је из тих разлога и посебно анализирано. На годишњем нивоу, за посматрани једанаестогодишњем периоду, у просеку је пријављивано (осумњичено) око 5 лица за извршење овог кривичног дела, док су по два малолетна лица у проску била оптуживана и осуђивана. Губитак злочина (одбацивање оптужнице) код овог кривичног дела није велики, али имајући у виду да су деца била предмет кривичног дела и да се ради о малолетним лицима, његову озбиљност по жртве кривичног дела никако не треба занемарити. Охрабрујућа тенденција јесте што у последњој години посматраног периода није било пријављених (осумњичених), оптужених, али ни осуђених малолетних лица за предметно кривично дело. То у основи значи или да није ни било извршења ових кривичних дела, или је систем трговине децом тако добро

организован да се теже открива, или пак да правосудни органи задужени за откривање и доказивање истог, споро и неефикасно раде, што захтева хитну иновацију.

Посебам опрез захтевају чињенице откривене у овом истраживању да се у неким годинама посматраног једанаестогодишњег периода уочио већи број оптужених лица од броја пријављених (осумњичених) лица (2013, 2016, 2017. година), што није логично и захтева додатну анализу и истраживање. Разлог томе треба тражити у дужини трајања истражних радњи у фази предистраге и истраге која претходи фази оптужења. Наиме, због великог протока времена у истрази и доказивању овог кривичног дела, долази до подизања оптужнице после неколико месеци или чак година након пријављивања кривичног дела.

5. ЗАКЉУЧАК

Рад је настао с циљем да укаже на научни значај и друштвену актуелност ове теме, те оправданост проглашења 18. октобра за Европски дан борбе против трговине људима.

У првом делу рада пошло се од тезе да је адекватније ово кривично дело назвати трговина физичким лицима, а не трговина људима. У свима правним системима лица се деле на „физичка лица“ и „правна лица“ која имају своје атрибуте, односно имају неке услове које морају испунити да би добила наведену квалификацију. Термин „људи“ широко је постављен и неодређен, те се не зна које категорије лица овај појам обухвата. Да ли под овај појам можемо подвести термин становништво, грађане и слично, с обзиром на то да се у речницима користе као синоними? Поставља се питање: ко су то људи? Која то лица људи, а која не? Које особине неко лице треба да поседује да би било квалификовано као човек (људи)? А ако је неко „нечовек“, да ли је трговина таквим лицем дозвољена? Иако у потпуности разумемо идеју употребе термина „људи“ са тежњом да се нагласи хумани, људски карактер овог кривичног дела, мишљења смо да би термилошки много примеренија била употреба термина физичко лице. У прилог оваквом ставу иде и чињеница да је термин „трговина децом“ измењен у законодавству Републике Србије и да је замењен термином „трговина малолетним лицима“. С тога предлажемо измене назива и кривичног дела „трговина људима“ у „трговину лицима“ управо због конкретности и ближе одређености, тачности и прецизности појмова и начела законитости (*lex certa*).

Приказани подаци о броју жртава трговином људима и у земљама Европске уније, који нису ни мало охрабрујући, указују да се и развијеније државе боре против ове појаве, али трговина људима успева томе да одоли.

Забрињавајући је податак да две трећине жртава чине управо особе женског пола и деца. Ово јасно указује на коју страну се развија и усмерава ова делатност и у ком правцу треба хитно реаговати. Измене регулативе, поштравање казнене политике, али и пружање превентивне заштите и подршке овим осетљивим категоријама лица само су неке од мера које је могуће предузети да сузбијање ове појаве. Већа активност владиних и невладиних организација, медија и организација цивилног друштва, уз повећање сарадње и координације између њих, може дати добре резултате. Финансијска, правна, психолошка, социјална, интегративна, саветодавна и свака друга подршка жртвама овог дела од велике је користи зато сви сегменти друштва треба да се укључе у борбу против трговине људима, посебно трговине децом (малолетним лицима).

Када је реч о трговини људима и стању овог кривичног дела на територији Републике Србије у посматраном једанаестогодишњем периоду може се поуздано закључити да у просеку, на годишњем нивоу, око 19 лица буде осуђено за ово кривично дело. То практично значи да сваки месец једно или два лица буду жртве трговином људима и трпе све могуће последице овог ужасавајућег терора. Скоро сваки месец у години имамо два живота која су упропаштена, две будућности које су срушене. Алармантан је резултат истраживања у овом раду који указује да се се у последње две године посматраног периода јавља благи пораст кривичног дела трговине људима у односу на претходне календарске године. То није добар знак и упућује да на овом пољу треба хитно да се предузму нове мере, да број не би растао из године у годину. За разлику од кривичног дела трговине људима, охрабрујући су резултати анализе кривичног дела трговине малолетним лицима ради усвојења, који показују да у 2018. години није био ниједног пријављеног, оптуженог, а ни осуђеног лице, што је улило наду да је бар ова група лица заштићена, те да је ова појава када су у питању малолетна лица и територија Републике Србије, не сузбијена, него искорењења. Међитим, прикушљени подаци за 2019. и 2020. годину распршили су ове наде у указали да је у борби против трговине малолетних лица неопходно да држава укључи све расположиве ресурсе у сузбијање онемогућавање ове штетне друштвене појаве.

Резултати истраживања у овом раду су показали да је контрола рада државних органа задужених за сузбијање трговине људима и подизање свести грађана Републике Србије о овом проблему од велике важности. Такође, резултати истраживања су потврдили да и када се покаже добра воља државе и издвоје средства за пројекте усмерене на забрану трговине људима, оформе нове службе, државни органи у појединачним и изолованим случајевима не раде по закону или у остварују минималан учинак на том плану. Против оваквих појава неопходно се перманентно борити кроз институционалне механизме унутрашње и спољашње контроле, како оперативног, стручног

и професионалног поступања надлежних органа, тако и контроле трошења средстава издвојених из буџета за борбу против трговине људима, и кроз унапређење едукације и оспособљености државних органа за рад са жртвама и потенцијалним жртвама трговине људима, како би се постигли очекивани резултати и достигли стандарди развијених земаља у овој области.

ЛИТЕРАТУРА

- Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, Official Journal L 101, 15.4.2011.
- European Commission, 2018, Second report on the progress made in the fight against trafficking in human beings, COM/2018, 777 final.
- European Parliament Study, 2019, Detecting and protecting victims of trafficking in hotspots, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631757/EPRS_STU\(2019\)631757_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631757/EPRS_STU(2019)631757_EN.pdf), 19.06.2020.
- Europol, 2016, Situation report Trafficking in human being in the EU, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/thb_situational_report_-_europol.pdf, 20.06.2020.
- Билтен Републичког завода за статистику 2010: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде – 2009. Београд: Републички завод за статистику, 2010.
- Билтен Републичког завода за статистику 2011.: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде – 2010. Београд: Републички завод за статистику, 2011.
- Билтен Републичког завода за статистику 2012: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде – 2011. Београд: Републички завод за статистику, 2012.
- Билтен Републичког завода за статистику 2013: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде – 2012. Београд: Републички завод за статистику, 2013.
- Билтен Републичког завода за статистику 2014: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде - 2013, Београд: Републички завод за статистику, 2014.
- Билтен Републичког завода за статистику 2015: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде - 2014, Београд: Републички завод за статистику, 2015.
- Билтен Републичког завода за статистику 2016: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде - 2015, Београд: Републички завод за статистику, 2016.
- Билтен Републичког завода за статистику 2017: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде - 2016, Београд: Републички завод за статистику, 2017.
- Билтен Републичког завода за статистику 2018: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде - 2017, Београд: Републички завод за статистику, 2018.
- Билтен Републичког завода за статистику 2019: Пунолејни учиниоци кривичних дела – пријаве, ојшужења и осуде - 2018, Београд: Републички завод за статистику, 2019.
- Благојевић, Даниловић, Танчић 2018: Александра Благојевић Даниловић, Драган Танчић, Значење правних термина у вези са појмом саслушање – слушање, исказ, обраћање, порука и општење, Баштина, Институт за српску културу, свеска 46, Приштина - Лепосавић, 2018.
- Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, Службени лист СРЈ, Међународни уговори, бр.05/01.
- Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, Варшава, 2005. (<https://rm.coe.int/168064899d>, 14.10.2021.)

- Кривични законик, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 - испр. 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
- Кривокапић 2010: Кривокапић Борис, *Енциклопедијски речник међународној ѿрава и међународних односа*. Београд: Службени гласник, 2010.
- Кулић 2005: Кулић Живко, *Увод у ѿраво*. Београд: Мегатренд универзитет примењених наука, 2005.
- Кутлешић 2008: Кутлешић Владан, *Увод у ѿраво*. Београд: Мегатренд универзитет, 2008.
- Лукић 2012: Лукић Радомир, *Сисѿем филозофије ѿрава*. Београд: Завод за уѿбенике и наставна средства, 2012.
- Маленица 1999: Маленица Антуц, *Римско ѿраво*. Нови Сад: Graphic, 1999.
- Мијатовић – Пејановић 2018: Марина Мијатовић, Дражена Пејановић, *Злоуѿредба службеној ѿоложаја у Србији и Босни и Херѿеѿовини*, Баштина, Институт за српску културу, свеска 45, Приштина – Лепосавић, 2018.
- Милошевић 2012: Милошевић Мирослав, *Римско ѿраво*. Београд: Правни факултет, 2012.
- Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине ѿудским бићима нарочито женама и децом који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.
- Станковић – Водинелић 2007.: Станковић Обрад, Водинелић Владимир, *Увод у ѿрађанско ѿраво*. Београд: Номос, 2007.
- Станојевић 1999: Станојевић Обрад, *Римско ѿраво*. Београд: Правни факулет Универзитета у Београду и Досије, 1999.
- Стојановић 2009: Стојановић Зоран, *Коменѿар Кривичној законика*. Београд: Службени гласник, 2009.

Dragana B. LAZIĆ

Zorančo V. VASILKOV

FROM THE TERMINOLOGICAL DILEMMA TO JUDICIAL PRACTICE
RELATING TO THE NAME OF THE CRIMINAL OFFENSE
OF HUMAN TRAFFICKING

SUMMARY

The subject of this paper is human trafficking. Degrading treatment, cruelty and exploitation of the difficult position of an individual make this behavior, this crime, an absolutely unacceptable social phenomenon, because it essentially annuls the achieved level of respect for human rights, above all human dignity and physical integrity of each victim. The main goal of this paper is to prove that human trafficking, but also a particularly sensitive category - children, is present in our society, in our country and that the victims of this phenomenon can be all of us, our closest, members of our families. The commitment of the international community and the efforts that all countries are making to combat this phenomenon clearly appeal to the extent to which its repercussions are negative on the life and survival of people as independent and free citizens. In the first part of the paper, a terminological distinction is made between the term individual and all other terms used as its synonyms. The next part of the paper is dedicated to the definition of human trafficking in international and national law and the analysis of comparative legal regulations in this area. The research of the frequency of human trafficking and child trafficking for adoption on the territory of the Republic of Serbia in the eleven-year period covered the last part of the work and through the research of court practice indicates the current state of this phenomenon in our society.

Key words: individuals, human trafficking, forms of human trafficking, human rights, children trafficking for adoption.